

Det kongelige danske geografiske Selskab.

I det sjette Møde 1917—18 holdt Kunstmaler Axel Jarl Foredrag om sine Rejser i Kaschmir og Himalaya. Lytbilleder.

Ved Generalforsamlingen den 30. April 1918 genvalgtes til Medlemmer af Raadet:

Professor V. Schmidt, Grosserer M. L. Frimodt, Kammerherre, Dr. phil. P. E. Müller, Kaptajn Daniel Bruun, Oberst M. I. Sand, Direktør, Kaptajn C. Ryder, Professor O. B. Bøggild, Professor C. H. Ostenfeld,

Afdelingschef, Cand. mag. Dan la Cour og Professor Ad. Jensen, og nyvalgtes: Professor Martin Knudsen, Professor J. Østrup og Direktør A. O. Andersen.

I Raadsmødet den 31. Maj 1918 genvalgtes Professor V. Schmidt og Grosserer M. L. Frimodt, og nyvalgtes Professor Th. Thoroddsen til Medlemmer af Bestyrelsen. Sidstnævnte i Stedet for Professor, Dr. teol. H. Scharling, der af Alder og Helbredshensyn havde ønsket at udtræde.

Frankisk Kolonisation paa allemannisk Grund.

Af

Dr. phil. Gudmund Schütte.

496 e. Kr. spillede første Akt af det historiske Drama, der endte med de tyske Stammers politiske og nationale Sammenstøbning: Frankerkongen Chlodevig tilintetgjorde de nordlige og vestlige Allemanners Rige.

Frankerne udnyttede deres Sejr gennem et indgribende Organisationsarbejde, der her skal skildres efter det nu udkommende Hovedværk for vor Kundskab om Tyskernes Oldhistorie, *Ludwig Schmidts* »Geschichte der deutschen Stämme«, II, S. 297 ff. »De overvundne Allemanner maatte rømme deres Landshyer og blev rimeligvis, ligesom senere Saxerne under Karl den Store, tvangsbosatte paa frankisk Omraade. Videre seer vi af Cassiodor, at Chlodevig i de første Aar af det 6. Aarhundrede planlagde de endnu uafhængige Allemanners Underkastelse, sandsynligvis ca. 502. De truede Allemanner bad Kong Theoderik (af Italien) om Hjælp og

han tilkendegav sin Svoger (Chlodevig), at de for Fremtiden stod under hans Værn som Undersaatter af det romersk-gotiske Rige. At Theoderik udvidede sit Herredømme over en Del af Allemannerne, stadfæstes af Agathias . . . Hertil svarer det, naar Cassiodor i den mellem 533 og 537 forfattede Skrivelse i »Variæ« XII, 4 priser Rhinlaxene sammen med Donaukarperne som indenlandske Retter paa Østgoterkongens Taffel; efter almindelig Mening stiger Laxene ikke op over Rhinfaldet ved Schaffhausen. Et Spor af gotisk Herredømme i Nordsvejts er ogsaa det af Ravenna-Geografen overleverede Bynavn Theodoricopolis, hvorunder man maaske skal forstaa det gamle Vindonissa (Windisch ved Basel). Landskaberne i Elsass, Sydbaden og Württemberg er derimod sagtens snart efter Slaget 496/97 komne varig under frankisk Herredømme, og vel at mærke paa Grund af frivillig Underkastelse (her-

til sigter Cassidors Ord, »Variæ« II, 41, 2: »partim servitio subiugatum«, ligesom her den allemanniske Nationalitet har holdt sig i fuldt Omfang . . . I Aaret 536 saa Kong Vitigis sig nødsaget til at afstaa Frankerne saavel Provence som det østgotiske Allemannien for at vinde deres Hjælp mod Byzantinerne . . . Hvornaar Hertugdømmet Allemannien er indrettet staar ikke helt fast. Den første sikkert paaaviselige Hertug er Leudefred Aar 587, hos Fredegar IV, 8.»

Bremer i »Ethnographie der germanischen Stämme«, § 211 (Pauls »Grundriss der germanischen Philologie«, 2. Udg.), fremstiller baade Tildragelserne og det ætniske Resultat noget anderledes. Han siger:

»Efter en ny Sejr, vunden af Chlodevig i Aaret 506, maatte Allemannerne afstaa deres Lands nordlige Halvdel, fra Mainfloden og til den ovennævnte (Dialekt)-Grænse, og Frankerne foretog en ny Bosættelse i dette Omraade. De fleste allemanniske Urindbyggere blev siddende i Landet og ligesaa det i det senere i Østfranken boende, blandet allemannisk-thyringske Landsfolk, — tildels endnu kendeligt paa Dialekten. Til disse kom frankiske Nybyggere som Landets nye Herrer, der særlig har ryddet den endnu af Urskov dækkede Del af Landet i det nordøstlige Württemberg, i Odenwald, ved den øvre Fulda og senere ved den øvre Main.«

Medens L. Schmidt og Bremer afviger noget i Opfattelsen af Enkeltheder, er de enige med hinanden og med de fleste andre Forskere deri, at Elsass og Sydbaden selv under frankisk Herredømme fastholdt sine allemanniske Indbyggere og Sprogejendommeligheder uden nogen Indskrænkning. Begge Forskere vender sig yderst afgjort mod en Lære, som vil hævde, at Indbyggerne i Elsass og Sydbaden maa være frankiske Kolonister, eftersom den herskende Stednavnetyper her er »Heim« og ikke de i Schwaben yndede Afledninger paa -ing. Den saaledes tilbageviste Lære er sidst blevet forfægtet af Schliz i syvende »Bericht des Hist. Vereins Heilbronn«, S. 44 ff.; ogsaa Bethge i »Wörter und Sachen« VI (1914), S. 14, vil henhøre en Del af de sydvesttyske -heim til Frankerne, omend han fralægger sig den Opfattelse, der under et vil gøre -heim i disse Egne til frankisk Særkende.¹⁾

¹⁾ Iøvrigt siger Bethge S. 85, nærmest polemiserende mod sin egen Afstandtagen fra den af Schliz hævdede Lære: »I det

L. Schmidt siger S. 315:

»Heimbyerne findes særlig paa den elsassiske Slette. Man har nu opstillet den Lære, at de skulde kendemærke frankiske Herremandsgodser, der efter Chlodevigs Sejr havde afløst de ved »ingen« kendelige Slægtsbosættelser; Navnene paa »ingen« havde dermed mistet deres Hjemmel og var bleven erstattede med -heim. Men med Rette har Witte fremhævet, at en saadan Masseomdøbning vilde være en enestaaende Foreteelse, endvidere at Heim-Byerne ikke er Frankernes Særeje og Ingbyerne ligesaalet Allemanernes; endvidere at hverken -heim eller -stadt, -hofen, hausen o. a. nødvendig henpeger paa Bosættelsernes herskabelige Art.¹⁾ Det maa rettere fastholdes som Grundsatning, at de forskellige Stednavnetyper blot kan gælde som karakteristiske Mærker for en vis Tidsalder. Uden Tvivl kendemærker -ingen og heim i Almindelighed de ældste Bosættelser, medens de øvrige Former tilhører en senere Periode.«

Hos Bremer hedder det: »Stednavne afgiver intet sikkert Middel til at skelne de frankiske Bosættelser. Hensførelsen af -heim til Frankerne og af -ingen til Allemannerne maa tilbagevises paa Grund af den geografiske Fordeling. -heim er f. E. den fremherskende Stednavne-Endelse i det rent allemanniske Elsass, og kommer ogsaa igen i Schwaben ikke mindre hyppig end i det ripuariske Franken. Naar Pfalz er ligesaa læt dækket med Heim-Navne som Elsass, saa vil vi, særlig da vedkommende Byer ligger i den tidligst opdyrkede Slette, snarere regne Grundlæggerne for Allemanner end for Franker. Den i Schwaben og Baiern fremherskende Stednavne-Endelse -ingen genfindes i lignende Hyppighed ved den af Franker okkuperede Mosel, men er heller ikke sjælden ved Nedrerhinen, i Nedresaxen og i Thyringen.«

Det kan maaske være praktisk at fremstille de af Bremer paapegede Forhold i Form af en Oversigtstavle, der viser, hvordan Stammeinddeling, Dialekt og Stednavnetyper svarer til hverandre.

dog sikkert ægte allemanniske Omraade Bar og i Herskabet Hawen findes der kun 14 -heim (incl. Ødemarker), men 51 -ingen, d. v. s. et Forhold som 21,5 % til 75,5 %, hvad der just ikke lader slutte, at »heim« blev foretrukne af Allemannerne. Seebohm, Die englische Dorfgemeinde (tysk Oversættelse 1885), S. 242, Note 3, tæller i S. Gallens Arkivbog blandt 1920 Stednavne 9 % -inga, 5½ % -inchova, kun 2 % -heim!¹⁾

¹⁾ Witte, »Zur Geschichte des Deutschtums im Elsass und im Vogesengebiet«, Stuttgart 1897.

Egn	Stammeomraade	Dialekt	Fremherskende Stednavnetype
Württemberg, baiersk og Sydøst-Baden.	Allemannisk Schwaben	Allemannisk	-ingen
Sydvest-Baden (Rhindalensydpaa til Breisach)	Allemannisk	Allemannisk	-heim
Elsass	Allemannisk	Allemannisk	-heim
Nord-Baden	Frankisk	Frankisk	-heim
Lothringen og Luxemburg	Frankisk	Frankisk	-ingen

Allemannernes og Frankernes Afgrænsning, baade politisk og sproglig, er fremstillet paa medfølgende Kort, S. 200. Man vil se, at Landskabsgrænsen og Sproggrænsen følger hinanden mere eller mindre nøje. Østenfor Rhinen er der visse Afvigelser, der dog maa kaldes ret uvæsentlige; vestenfor Rhinen indtræder der fuldstændigt Sammenfald, idet baade den politiske og sproglige Inddeling har føjet sig efter det skarpe naturlige Skel, som dannes dels af de store Skovegne nord for Hagenau, dels af Vogeserbjærgenes Kam.

Oversigtstavlen synes unægtelig at vise, at Stednavnetyperne -ing og -heim spotter ethvert Forsøg paa at opfatte hver især af dem som Kendemærke for en egen Stammegruppe. Og Overensstemmelsen mellem de historisk fastslaaede Stammeomraader og de nuværende Dialektomraader er ligefrem forbløffende, saaledes som man nemt kan se ved at sammenligne Kortet »Deutschlands Gaue« i Spruner-Menkes Middelalders-Atlas med Bremers Dialektkort i Brockhaus' Konversationslexikon, Art. »Deutsche Mundarten«. Endvidere er det jo ogsaa velkendt, at Typerne -ing og -heim genfindes hos de andre gottonske Folk, — i England og i Norden —, og ofte netop med lignende uregelmæssig Fordeling som i Sydvesttyskland. Det er forstaaeligt, at Forskernes Fler-tal regner saadanne Kendsgerninger for afgørende.

Paa den anden Side er og bliver der noget utilfredsstillende i, at vi tvinges til at slaa baade Allemannernes og Frankernes Stednavneforraad i Stykker, saaledes at hver af disse Stammer maa formodes at have spaltet sig i Undergrupper med helt forskellig Udvikling, idet den allemanniske og frankiske Type saa at sige »byttede Gaarde«. Det gaadefulde i dette Forhold vil stadig friste

Forskningen til at fremsætte nye Forsøg paa Forklaring.

Saadanne Forsøg vil indtil videre lide under det Misforhold, at der til Dato ikke foreligger nogen metodisk sammenfattende Undersøgelse af Stednavneudviklingen fra fællesgottonsk Tid og til ind i Stammesondringens Tid; Baggrunden vil altsaa komme til at staa noget vag. Alligevel vil en mere indgaaende topografisk Undersøgelse vel allerede nu kunne fremdrage afgørende Kendsgerninger.

Grundlaget for mine Iagttagelser er søgt anskueliggjort paa medfølgende Kort, S. 200.

Oversigtskortet over Stednavnetyperne er kun en foreløbig Skitse, da jeg ikke har kunnet naa til en nøjere Undersøgelse af hele det dér fremstillede Omraade, især mod Nord og Øst.

Hovedkortet over Stednavnetyperne i Sydvesttyskland har i Rhindalen maattet »stiliseres« af Hensyn til Overskuelighed. Det er væsentlig udarbejdet efter de tyske Generalstabskort (1:100000), som jeg har kunnet bruge ved vor Generalstabs Velvillie; men adskillige Blade manglede i den brugte Samling og har kun kunnet udfyldes med Kort af Maalestok 1:200000. Endvidere maa det mærkes, at Indlægningen af den allemannisk-frankiske Dialektgrænse kun har kunnet foretages paa Slump i Forhold til de aftegnede Bygder. Da det for Øjeblikket ikke lader sig gøre at rejse til Tyskland, har jeg været afskaaren fra at fuldstændiggøre mine Optegnelser og har maattet nøjes med det Stof, der findes her i Landet. Mit Kort kan derfor ikke gøre Krav paa at regnes for andet end en foreløbig Skitse. — Det er naturligvis en Mangel, at jeg for Tiden ikke kan tilvejebringe et jævnt og udtømmende Materiale, men det vil alligevel næppe hindre os i at drage paalidelige Slutninger. Det drejer sig nemlig her ikke om at efterprøve de forlængst kendte Forhold, der ovenfor er fremstillede i Oversigtstavlen. Hvad det gælder om, er at udfinde skjulte Faktorer, der kunde kaste nyt Lys over det gaadefulde i Stednavnetypernes Fordeling. Og til denne Opgave turde mit foreløbige Forraad af Iagttagelser være tilstrækkeligt.

Først maa der siges et Par Ord om den fællesgottonske Baggrund for Udviklingen. Jeg nævnede ovenfor, at baade —ing og —heim hører til de fællesgottonske Typer; dette skal vi nu se noget nærmere paa.

—ing er tidligst afhjemlet i det ptolemæiske

Stammenavn Sabalingjoi paa den kimbriske Halvø, utvivlsomt optegnet paa den romerske Flaades Togt til disse Egne Aar 5 e. Kr.; hvis det med Rette sættes i Forbindelse med Sysselnavnet Salling, er Stammenavnet vel afledet af Landskabsnavnet. Senere afhjemles —ing i det langbardiske Vandrings-sagns Landskabsnavne Scoringa og Marringa, der maa have været i Brug før Udvandringen, dvs. før 3. Aarh. e. Kr. Dertil kommer Stammenavne som Marsingi, Reudingi, (Tac.), Silingai (Ptol.) senere Hasdingi, Tervingi, Greutungj etc.

—heim er tidligst afhjemlet paa Kristi Tid, i Strabos Bouaimon, Tacitus' Boihaemum, dvs. Beheim, Bøhmen. Hos Ptolemaios findes det af et Landskabsnavn afledede Stammenavn Teuriochaimai. I den saliske Lov, 5. Aarh., omtales Salechaim som Hjemstavn for de saliske Franker. Utvivlsomt ældgammelt er oldn. þrándheimr som Navn for Thrøndernes Land. Dertil kommer en Række mytiske Landsnavne: Mannheim, Godheimar, Jøtunheim, Alfheim.

Af Exemplerne fremgaar, at baade —ing og —heim i det ældste Gottonsk har en fastslaaet Funktion ved Dannelsen af Landskabsnavne; —ing bliver desuden siden Folkevandringstiden den hyppigste Afledning ved Stammenavne og andre Indbyggernavne samt ved Ætnavne¹⁾.

Denne fællesgottonske Skik siger os imidlertid endnu intet sikkert om vedkommende Typers Brug ved Bygnavne. Efter alt at dømme har det afhængt af hver enkelt Stammes Godtykke, om den vilde danne sine Bygnavne ved Hjælp af begge Typerne, eller om den vilde nøjes med her at bruge een af dem. Exempelvis har Saxerne i England afgjort brugt dem begge, medens Langbarden i Italien ligesaa afgjort har holdt sig alene til —ing. Vi kommer altsaa ad denne Vej ikke videre end til et Spørgsmaalstegn.

Spørgsmaalet bliver dette: tør vi vrage det samstemmende Vidnesbyrd af Stammeomraadernes og Dialektomraadernes Afgrænsning? Tør vi hævde, at —ing i Lothringen hidrører fra Allemanner, omendskønt Landsdelen baade politisk og sproglig hører til Frankerne? Tør vi hævde, at —heim i Elsass og Sydbaden hidrører fra Frankerne, omendskønt begge Lands-

dele baade politisk og sproglig hører til Allemanerne?

Forskernes store Flertal svarer uden Tøven: nej. Men vi maa ikke lade os binde af deres Autoritet. Vi maa tværtimod vove at gøre os fortrolige med den Mulighed, at det kunde være Forskerne, der havde ladet sig dupere af en forholdsvis sildig Udviklings Resultater. Dette skal vi nu efterprøve, idet vi studerer Stednavnetypernes Fordeling saa vidt muligt med uheldet sproggeografisk Blik.

Til Indledning kan vi prøve os frem med L. Schmidts Tanke, at Ing- og Heim-Bygderne ikke udtrykker en national Lagdeling, men en kronologisk.

Hvis vi nu tager min Kortskitse for os og undersøger, hvordan den passer til Teorien, vil vi snart se, at ad den Vej kommer vi ingen Vegne. Seet fra blot kronologisk Synspunkt tager Fordelingen af Stednavnetyperne sig ud som den rene Forvirring. Ialfald er det mig umuligt at øjne noget som helst, der kunde ligne ensartede Holdpunkter til at bringe Orden i Kaosset med. Jeg kan derudaf kun drage den Slutning, at enten er det mit Kort, der ikke duer, eller ogsaa er det den prøvede Gisning.

Da jeg indtil videre maa holde paa mit Kort, maa jeg til Modprøve undersøge, om Forholdene bliver ligesaa kaotiske, hvis vi arbejder med den Forudsætning, at Ing- og Heimbygderne er Kendemærker for to forskellige Stammer.

Vi vil da ganske naturligt komme til at forudsætte, at Frankerne, alias Heim-Bygdernes Grundlæggere, efter deres Sejr i 496 er trængt sydpaa opad Rhinen og har sat sig til Borgeleje i de frugtbare og strategisk vigtige Egne, medens Allemannerne som de overvundne har maattet trække sig tilbage til Bjærgskrænter og afsides Egne.

Og efterprøver vi Kortet ud fra disse Forudsætninger, vil vi hurtig skønne, at alt da passer som Fod i Hose. Den formodet frankiske Bosættelse breder sig over hele den aabne Rhindal mellem Mainz og Basel, og fra Main- og Neckardalene trænger den noget mindre sluttet sydpaa, idet den sender sine sidste spredte Udløbere over Øvrerhinen og Øvredonau til henimod Alpernes Fødder.

Den formodet allemanniske Bosættelse har derimod gennemgaaende Præg af at være ligesom

¹⁾ Jfr. min Afh. »Nordens ældste Indbyggernavne« (norsk Hist. Tidsskrift 1917).

paa Flugt, hvad jeg nedenfor nøjere skal paavise i Enkeltheder. Strax kommer imidlertid Sprogvidenskaben og nedlægger sit suveræne Veto. Den hævder, at vi umulig kan forklare det abnorme Sprogforhold, at de formodede »Franker« i Elsass og Sydbaden er bleven forvandlede til Allemanner, medens samtidig de formodede »Allemanner« i Lothringen og Luxemburg er bleven forvandlede til Franker?

Dog, skønt en saadan »Bytten-Gaarde« ved første Øjekast kan synes paafaldende, vil en nærmere Undersøgelse snart vise, at Tanken ikke er saa urimelig endda. Vi iagttager nemlig, at begge de paagældende Omraader er, hvad det franske Hærsprog kalder »enfants perdus«, dvs. fremskudte Poster langt borte fra de tilhørende Hovedstyrker. Og ligesom Militærvideenskaben ved at kalde de isolerede Poster »tabte Børn« viser, at den er fortrølig med Tanken om deres Tab, saaledes maa Sprogvidenskaben under tilsvarende Vilkaar regne med tilsvarende Muligheder. — Vi skal nu se paa de Forhold, der volder, at visse Dele af Heim-Bosættelsen og Ing-Bosættelsen maa henregnes til Gruppen »enfants perdus«. Jfr. Oversigtskortet.

Vi ser ved første Øjekast, at Heim-Bygderne i Elsass og Sydbaden danner en smal Udløber, næsten fuldstændig skilt fra deres Fællers Hovedomraade. Ved Elsass' Nordgrænse ligger den tætte Hagenau-Skov eller »Heilige Forst«, der danner en naturlig Afslutning for Landsdelen baade politisk og sproglig; i ældre Tid har den selvfølgelig været langt større end nu. Medens saaledes Forbindelsen med det frankiske Omraade i Pfalz var indskrænket ved en naturlig Spærrebom, var Elsass og den sydbadiske Rhindal paa hele sin Langside udsat for Paavirkning fra det allemanniske Omraade i Sydbaden. Vi skal nedenfor se, at Schwarzwald bærer en lang og statelig Bræmme af Ing-Bygder, altsaa formodede »Allemannerbygder«, der vilde kunne paavirke Nabobygderne i den aabne Rhindal. Dertil kommer en tilsvarende Bræmme i Elsass Syddistrikt; og endvidere findes der langs hele Elsass' Vestkant spredte Ing-Bygder, der kunde tydes som Vidnesbyrd om, at et tilbagevigende Folkeelement holdt sig her i Bjærgegnene. Hertil kommer endelig den ovenfor omtalte politiske Kendsgerning, at Elsass og Sydbaden i den tyske Rigsinddeling sloges sammen med Schwaben og Svejts til Hertugdømmet Allemannien. Vi ser altsaa, at de formodede Franker i Øvre-

rhindalens Hein-Bygder sad som en smal Kile, afskaaret fra det frankiske Hovedomraade, paa alle Sider omgivet af allemanniske Folkerester, og yderligere slaaet sammen med disse indenfor et Hertugdømme Allemannien. Følgen kan næppe være tvivlsom: de formodede Franker maatte naturnødvendig opluges af deres allemanniske Omgivelser.

Aldeles tilsvarende ligger Forholdene i Lothringen og Luxemburg, blot at Stammernes Roller her er ombyttede. De formodede Allemanner danner en lang Kile, som rager ind midt i frankisk Statsomraade, og som paa Østsiden var udsat for Trykket fra det frankiske Sprogomraade i Mosel-egnene. Kun yderst mod Sydvest er der umiddelbar Forbindelse med allemannisk Stammeomraade, men netop her danner Vogesernes Bjærgskove en forsvarlig Spærrebom, og den er yderligere forstærket gennem en Kile af Heim-Bygder — altsaa formodede Frankerbygder —, der følger Floden Saars øvre Løb omtrent lige til dens Udspring. Under frankisk Statshøjhed maatte et allemannisk »enfant perdu« i saadan Stilling naturnødvendig »forfrankes«.

Saaledes opfattet kommer Stammegrænsernes og Dialektgrænsernes Sammenfald til at staa i et helt andet Lys end hidtil. Vi opfatter dem ikke som Vidnesbyrd om en urokkelig Grænse siden Tidernes Morgen, men tænker os derimod, at de politiske Stammegrænsers Flytning har draget Dialektgrænsernes Flytning efter sig. Denne Opfattelse synes mig ærlig talt at ligge fuldkommen lige ud ad Landevejen. Naar Filologerne hidtil ikke har kunnet naa til den, da ligger det vist i, at de studerer Landkortet netop som Filologer og ikke som Geografer.

Et andet Spørgsmaal er det, om der kan gives fornuftige Grunde til at forklare, hvorfor Stammegrænserne er bleven flyttede. I de historiske Kilder bliver Flytningen ingensteds direkte omtalt; den er altsaa foreløbig endnu kun en Gisning, som det gælder om at støtte ved nærmere Grunde. Til dette Øjemed maa vi se lidt paa Folkevandringstidens Bosættelsesforhold og særlig paa Forekomsten af det, man kalder »Militærgrænser«.

Omkring Aar 470 var Allemannerne Herrer over Langres og Besançon, efter hvad vi erfarer af den forældede Grænseskildring hos Ravenna-

Geografen IV, 26, der her citerer den gotiske Geograf Athanared. Omkring Aar 479 havde de imidlertid mistet de nævnte Omraader til Burgunderne, hvad vi ser dels af Gregor af Tours II, 23, dels af den hos Ravenna-Geografen IV, 27 citerede Castorius. Jævnfør Ludwig Schmidt, »Gesch. d. deutschen Stämme«, I, 378. Da der foreløbig ikke meldes om yderligere Statsforskydninger i disse Egne, maa vi gaa ud fra, at efter Tabet af Egnene omkring Langres og Besançon hævdede Allemanerne fremdeles Herredømmet over baude fransk og tysk Lothringen.

Kort før deres afgørende Nederlag Aar 496 gjorde Allemanerne et stort Fremstød mod den frankiske Rhinprovins, og de blev her ifølge Gregor af Tours II, 37, drevne tilbage ved Zülpich af Ripuariernes Konge Sigibert.

Naar vi sammenligner disse historiske Kendsgerninger med Stednavnenes Fordeling, kan vi næppe undgaa at føle os slaaede af den paa-faldende Overensstemmelse mellem den allemanniske Vestgrænse ca. Aar 490 og Udbredelsen af Ing-Bygderne. De løber som et tæt Bælte fra Vogeserne gennem Lothringen udover Luxemburgs Nordspids, hvor deres yderste Fortrop netop rører Zülpich-Gaus Sydspids, idet den her tillige danner Ripuariernes Grænse mod det franske Sprogomraade. Østenfor den lothring-sk-luxemburgske Kile af Ing-Bygder er der et Omraade, hvor fransk Nationalitet endnu holdt sig indtil henimod Aar 1000, jævnfør Behagel, »Geschichte der deutschen Sprache« i Pauls »Grundriss der germ. Philologie«, 3. Udg., III, 8. Det strækker sig over Størstedelen af den preussiske Rhinprovins og et Stykke af Pfalz; de vigtigere Stednavne er her den Dag i Dag keltiske eller romanske, som man kan se paa Kortet hos Stieler 1879 Bl. 30—31, og ogsaa kan skønne af de mange W (= Vælsk) paa min Kortsnitse. Desto mere paa-faldende er det, at indenfor Ing-Bosættelsernes Omraade i Lothringen og i Dele af Luxemburg er Sporene af førtysk Nationalitet ligesom blæst bort fra Jordens Overflade. Og Ing-Bosættelsens Vestgrænse er lige fra Vogeserne til Zülpich-Gau identisk med den nuværende fransk-tyske Sproggrænse, naar bortses fra, at Franskheden i Lothringen har generobret et ret bredt Stykke østenfor Metz. Der er ingen Tvivl om, at Rhinprovinsens Førtyskning væsentligt skyldes den brede Ing-Kile tværs igennem det franske Folkelegeme.

Det samlede Indtryk af disse Iagttagelser kan næppe blive andet end dette: Ing-Bosættelsen i Lothringen og Luxemburg ser nøjagtig ud som en allemannisk Militærgrænse, dannet omkring Aar 490 dels mod det burgundiske Omraade omkring Langres og Besançon, dels mod det frankiske Omraade i Belgien og Zülpich-Gau.

Efter at have studeret det, der maa opfattes som en allemannisk Militærgrænse, vender vi os til Iagttagelsen af Frankernes Udbredelse.

Hvorledes udnyttede Frankerne deres store Sejr over Allemanerne i 496? De historiske Kilder giver os intet Svar paa vort Spørgsmaal; vi maa altsaa drage vore Slutninger udelukkende fra de andre Vidnesbyrd, saasom de middelalderlige Stammegrænser og de nuværende Dialektgrænser.

Ludvig Schmidt og Bremer er ifølge ovennævnte Citater enige om, at Allemanerne efter deres Nederlag mistede alle Egne nordenfor Elsass, og at Frankerne i disse nyvundne Egne gennemførte en mere eller mindre omfattende Kolonisation; derimod skal Elsass og Sydbaden være forbleven urørte i Allemannernes Eje og i Løbet af 6. Aarhundrede være bleven slaaet sammen med Schwaben og Svejts til et Hertugdømme Allemannien under frankisk Overhøjhed.

At Stammegrænsernes og Dialektgrænsernes Vidnesbyrd synes at kræve en saadan Opfattelse, har jeg ovenfor nævnt. Endvidere hævder Schmidt, S. 297, at den lader sig paa-vise arkæologisk; thi i Omraadet nordenfor Hertugdømmet Allemannien afløses de allemanniske Grave ved Slutningen af 5. Aarhundrede pludselig af frankiske, men i Elsass og Sydbaden skal der ikke være Spor af en saadan Omvæltning.

Den arkæologiske Iagttagelse er jeg ikke istand til at kritisere, men jeg maa forlods tvivle paa, at den kan kaldes egentlig afgørende. Tysklands arkæologiske Gennemforskning er ikke særlig planmæssig og ensartet udført, hvad der ogsaa indrømmes af K. Helm i »Altgermanische Religionsgeschichte«, hvor de nordiske Resultater foretrækkes som Slutningsmateriale. Det forekommer mig derfor ikke udelukket, at en nøjere Undersøgelse maaske vil vise, at ogsaa i Elsass og Sydbaden har frankisk Gravskik trængt sig ind. (Jævnfør nedenfor S. 200 om Hustypen.)

Bortset fra denne Mulighed forekommer det

mig, at man er noget for hastig til udfra Middelalderens Stammegrænser og Nutidens Dialektgrænser at drage Slutninger om politiske og strategiske Forhold i det 5—6. Aarhundrede.

Vi maa tænke os Stillingen, saaledes som den var umiddelbart efter Aar 496. Frankerkongen Clodevig havde med Sværdet undertvunget en Del af Allemannerne, og andre havde af Frygt ladet sig tvinge til at »gaa frivillig med«. Men han var dermed ingenlunde Herre over hele deres Folk. Thi en stor Del af dem havde med virkelig Frivillighed givet sig under Goterkongen Theoderik den Store i Italien; og Ludvig Schmidt paaviser i det ovenfor citerede Stykke, at dennes Omraade derved skødes frem til Svejts's Nordgrænse. Frankernes nyvundne Omraade i Elsass var saaledes bleven Nabo til deres mægtigste Medbejler, den gotisk-romerske Stormagt. Hvert Øjeblik kunde der ventes Krig mellem Franker og Goter, og det varede knap 10 Aar, inden den virkelig kom til Udbrud.

Kan vi under saadanne Forhold tænke os, at Frankerkongen Chlodevig lod sit Kolonisationsværk i Rhindalen standse paa Halvvejen, at han udjog de med Sværdet kuede Allemanner fra Rhinhessen, Pfalz og Nordbaden, medens han lod deres saakaldt frivillig underkastede Landsmænd i Elsass og Sydbaden blive boende uantastet? Det vilde jo have været den største politiske Daarskab, efter at Nabolandet Svejts var kommet under en fjendtlighedsindet Stormagt, hos hvem de tiloversblevne Allemanner frivillig havde søgt Tillflugt. Naar Chlodevig overhovedet indlod sig paa at rydde nyvundne Lande, maatte han gøre Skridtet fuldtud: han maatte fylde den aabne Rhindal lige til den gotiske Grænse med paalidelige Nybyggere, d. v. s. Franker. Og netop dertil svarer Udstrækningen af Heim-Bosættelsen.

Men naar Chlodevig foer saa hensynsløst frem mod Allemannerne i Rhindalen, hvordan skal vi da forklare, at han lod deres formodede Landsmænd i Lothringen og Luxemburg slippe helt uantastet? Forklaringen er ganske simpel og egentlig allerede given ovenfor: i de sidstnævnte Egne sad Allemannerne ikke som Naboer til en mægtig og fjendtlighedsindet Stormagt, men blot som »enfants perdus« blandt Franker og Franskmand, saaledes at en lemfældig Fremgangsmaade her ikke kunde rumme nogen Fare for Riget.

Tilbage staar i denne Sammenhæng blot et Spørgsmaal: naar Frankerne havde uddrevet Allemannerne fra Elsass og Sydbaden og afløst dem med frankiske Nybyggere, hvordan kunde da en frankisk Regering senere komme i Tanker om at udlevere disse Egne til et Hertugdømme Allemannien? Ogsaa denne Gaade er i Virkeligheden ikke saa svær at løse, naar vi tager Hensyn til de skiftende Tidsforhold. I Aaret 536 afstod Goterne deres allemanniske Omraader til Frankerne. Dermed havde Goterriket ophørt at være Frankernes Nabo nordenfor Alperne, og da det ydermere var i Færd med at bukke under for Byzantinerne i selve Italien, forsvandt hermed fuldstændig de Aarsager, der i 496 maatte tvinge en fremsynet frankisk Regering til at udstrække sin Militærgrænse lige til Elsass' Sydgrænse. Fra nu af kunde praktisk administrative Hensyn komme i første Række, og disse maatte vel tale imod at lade Elsass og Sydbaden være forenet med de frankisktalende Naboomraader Pfalz og Nordbaden; den geografiske Forbindelsestraad maatte synes altfor tynd. Ved at slaa Elsass og Sydbaden sammen med Schwaben og Svejts opnaaede man at danne et sluttet Landomraade, der fra et administrativt Synspunkt maatte være det ene naturlige.

Herned mener jeg at have godtgjort, at først ved at henføre Ing-Bygderne og Heim-Bygderne henholdsvis til Allemanner og Franker, opnaar vi at bringe fornuftig Orden i det historiske Perspektiv, som de hidtidige Forskere har givet os en utilfredsstillende Fortolkning af.

Vi har hidtil arbejdet med almindelige Slutninger udfra vore Formodninger om Tilstandene i det 5—6 Aarhundrede. Læseren vil maaske skeptisk have sagt til sig selv, at dette er een Teori ved Siden af saa og saa mange andre, maaske ikke mere umulig end de foregaaende, men heller ikke mere umiddelbart indlysende. Saa længe der skal arbejdes med en senere Tids Genfremstilling af en fjærr Fortids Forhold og Motiver, vil man altid kunne frygte, at der øves Tvang mod Kendsgærningerne, — at vor Tids Forudsætninger søges presset ind i Forhold, som de i Virkeligheden intet har at gøre med.

Naar jeg mener trygt at kunne afvise en saadan Tvivl, er det grundet paa indgaaende Studium af Stednavnernes Gruppering og af andre ledsa-

gende Forhold. Jeg skal nu gennemgaa de hidhørende Iagttagelser.

Som ovenfor nævnt, gør Ing-Bosættelsen i Sydvesttyskland gennemgaaende Indtryk af at »være paa Flugt«. Dette skal jeg nu paavise nærmere ved at tage nogle af de særlig typiske Tilfælde; vi vil her lægge Mærke til, at Ing-Bygderne ofte følges med keltiske og romanske Navne eller med Tilføjelsen »Vælsk« (Walah, Walch, Wahl, Welch, Welsch, Wall), der paa tilsvarende Maade rober de tilbagetrængte førfrankiske Indbyggere.

a. Egnen ved den nedre Nahe-Flod til og med dens Munding i Rhinen. Her findes Sprendilinga og Gantsinga nær ved Suaboheim, det nuv. Pfaffen-Schwabenheim; alle hos Spruner-Menke, »Hist. Handatlas« (Middelalderen), Blad 34. Et andet Schwabenheim ligger længere mod Nordvest. Ved Nahes Udlob Romerstanden Bingium, nu Bingen; endvidere Cap(ut)munti(s), nu Kempten. De her omtalte Navne ligger noget spredt mellem talrige Heim, men det er dog næppe tilfældigt, at Elementet Svab σ : Allemanner i denne Egn følges med Ing-Navne og romerske Navne. Ejendommeligt er det, at Navnet Sprendlingen gentager sig i en »Rednings-Ø« østenfor Rhinen (e).

b. Den pfalziske Bjærgskrænt — Donnersberg, Hard etc. — til Grænsen af Elsass. Her ligger en lang Kæde af Ing-Bygder; følgende findes hos Spruner-Menke: Rossunga, Linunga, Winzingun, Fischilingen, Flamaringen; følgende i Stielers Atlas 1869, Blad 30—31: Essingen, Knörringen, Impfflingen. Kendte Steder fra Romertiden i Omegnen af Donnersberg er Alisantia og Alleja, nu Alsenz og Alzei; sammesteds det førtyske Albig. Længere sydpaa træffes førtyske Bjærgnavne som Calmit og Caletsch. Endvidere forefindes Navne som Welchweiler, Walh-Alben og Walahastat. Heim-Bygderne klumper sig tæt sammen paa Rhinsletten nedenfor Bjærgskrænten; tæt vesten for Højdekammen findes i næsten sammenhængende Kæde: Franken Berg, Frankelbach, Frankenstein, Skoven Frankweide, Frankeneck, Frankweiler. Alt tyder paa ætnisk Modsætning: vigende Allemanner og Vælske paa Bjærgskrænten, overfor Franker, der trænger opad fra Rhinsletten.

c. Vogesernes Skrænter baade mod Øst og Vest indeholder en lang spredt Række Ing-Navne. Ohlungen i den vestlige Udkant af Skoven Heilige

Forst ved Hagenau; Dürningen øst for Zabern; Brechlingen paa Vogeserskrænten syd for Zabern; Rotang og Simmering i Breusch-Dalen; Keysings Wald vest for Markkirch; Wesserling og Felleringen i den inderste Krog af Tur-Dalen. Paa den franske Side: Emeling ved Floden Plaine vest for Breusch-Dalen; ved den øvre Meurthe les Adelins (jfr. Adelingen i Lothringen), Rudeling, Hervalsing el. Hervaffaing; ved øvre Mosel øst eller syd for Epinal Lepanges, Demengestat (nær Gerastat og Rainbastat), Berlingoutte (nær les Schlefes); Lepange, aux Baranges, Bussang, det sidste nær Liebhart og nær Felleringen og Wesserling paa den elsassiske Side. I den sydligste Strimmel af Elsass bliver Ing-Navnene hyppige. Navne, der minder om Vælske, findes ligesom Ohlungen ved Heilige Forst: Walahon, nu Wahlenheim, og Walschbach. Det er en Selvfølge, at saadanne Navne er ret hyppige paa Vogesernes Østskrænt, hvor den vælske Nationalitet delvis har holdt sig til den Dag idag.

d. Skovegne paa begge Sider af Rhinen i Pfalz og i det nordligste Baden, i umiddelbar Forbindelse med Omraadet omkring Bjærggruppen Hard, jfr. under b. Ved Sydspidsen af den store Skovstrækning Massera Wald vest for Rhinen ligger Swebingheim, nu Schwegenheim, saglens et oprindeligt Swebingen; det under b nævnte Winzingun ligger lige ved samme Skovs Vestspids; Adinga og Wihilinga ved nedre Neckar, se Spruner-Menke; Suezzingun mellem to Skove lidt sydligere, nu Schwetzingen, se Spruner-Menke; Reilingen mellem to Skove endnu lidt sydligere. Om Svaber dvs. Allemanner minder foruden Swebingheim ogsaa Suaboheim ved Neckar; jfr. de to Suaboheim i Omraade a. I samme Skovegn ligger den vigtige gamle Romerstad Spira, nu Speier; endvidere Altrepia, nu Altripp; det keltiske Lupodunum, senere Lobedunburg, nu Ladenburg, Hovedstad i Lobodun-Gau; endelig ved nedre Neckar Walldorf og Walahastat, nu Wallstadt. — Det hele yder et af de tydeligste Exempler paa ætniske »Rednings-Øer«, der lader sig paavise.¹⁾

e. En syd for Frankfurt liggende Skovegn med en østgaaende Udløber ved Navn Schwaben Holz. Midt inde i Skovene ligger Sprendilingen, Langun-

¹⁾ Hvis vi medtager det nærliggende Burgunthart fra Omraade f, faar vi en femdobbellet Afvejring i Navnene: 1) keltisk Lupodunum; 2) romersk Altrepia, Walahastat; 3) Burgunthart; 4) Suaboheim; 5) Franconodal.

gon, Beezingun, ved den østlige Udløber Tellinga og Manolvingen, vest for Frankfurt Suntilingun; alle findes hos Spruner-Menke. Tæt vest for Skovene ligger Walldorf og Wallerstetten. Strøget imellem førstnævnte tre Ing-Bygder er helt fri for Heim-Bygder. Den hele Egn gør tydeligt Indtryk af være en »Redningsø« for Svaber, d. v. s. Allemanner, og for Vælske.

f. De nordlige Skrænter af Odenwald, nær den sidstnævnte Skovegn, men skilt fra dem ved en Kile af Heim-Bygder. Her findes Mimmingen ved et Main-Tilløb af samme Navn, nu Mümling, se Spruner-Menke; endvidere Hering; Burgunthart, d. v. s. »Burgunderskoven«, nu Birkert; de førtyske Navne Gerrenz og Quintihha, nu Kinzig; endelig Wallstadt. Aller en tydelig »Redningsø«; her spores for en Gangs Skyld Burgunder ved Siden af de Vælske.

g. Egnene paa begge Sider af den mellemste Neckar, nordenfor Hertugdømmet Allemannien. Adskillelsen af højere og lavere Land er her noget vag, hvad der bl. a. ses ved at sammenligne de ret forskellige Kurveafsnit i Højdekortene hos Stieler 1869 og André 1883. Det samme afspejler sig vel deri, at den allemannisk-frankiske Dialektgrænse løber ret uregelmæssig og delvis adskillig nordligere end Grænsen for Hertugdømmet Allemannien. Endelig finder vi tilsvarende, at Fordelingen af Typerne Ing og Heim i disse Egne er noget diffus. Alligevel synes der dog at kunne spores et vist Samstem mellem de jævnsidesløbende Udbredelseslinjer. Øst for Neckar synes Ing-Bygderne særlig at hobe sig paa det Omraade, der hos André er afmærket som hovedsagelig liggende over 400—600-Meter-Grænsen, d. v. s. Bjergegnene Meinhart (»Storskov«), Limpurg, Löwensteiner Berge etc. Vest for Neckar holder Ing-Bygderne sig til 200—400-Meter-Omraadet, medens de næsten helt savnes i 100—200-Meter-Omraadet, d. v. s. i Rhindalen. Det vil endvidere ses, at der er meget tæt med Ing-Bygder i det Omraade omkring Neckar, hvor den allemanniske Dialekt holder sig nordenfor Hertugdømmets Allemanniens Grænse.

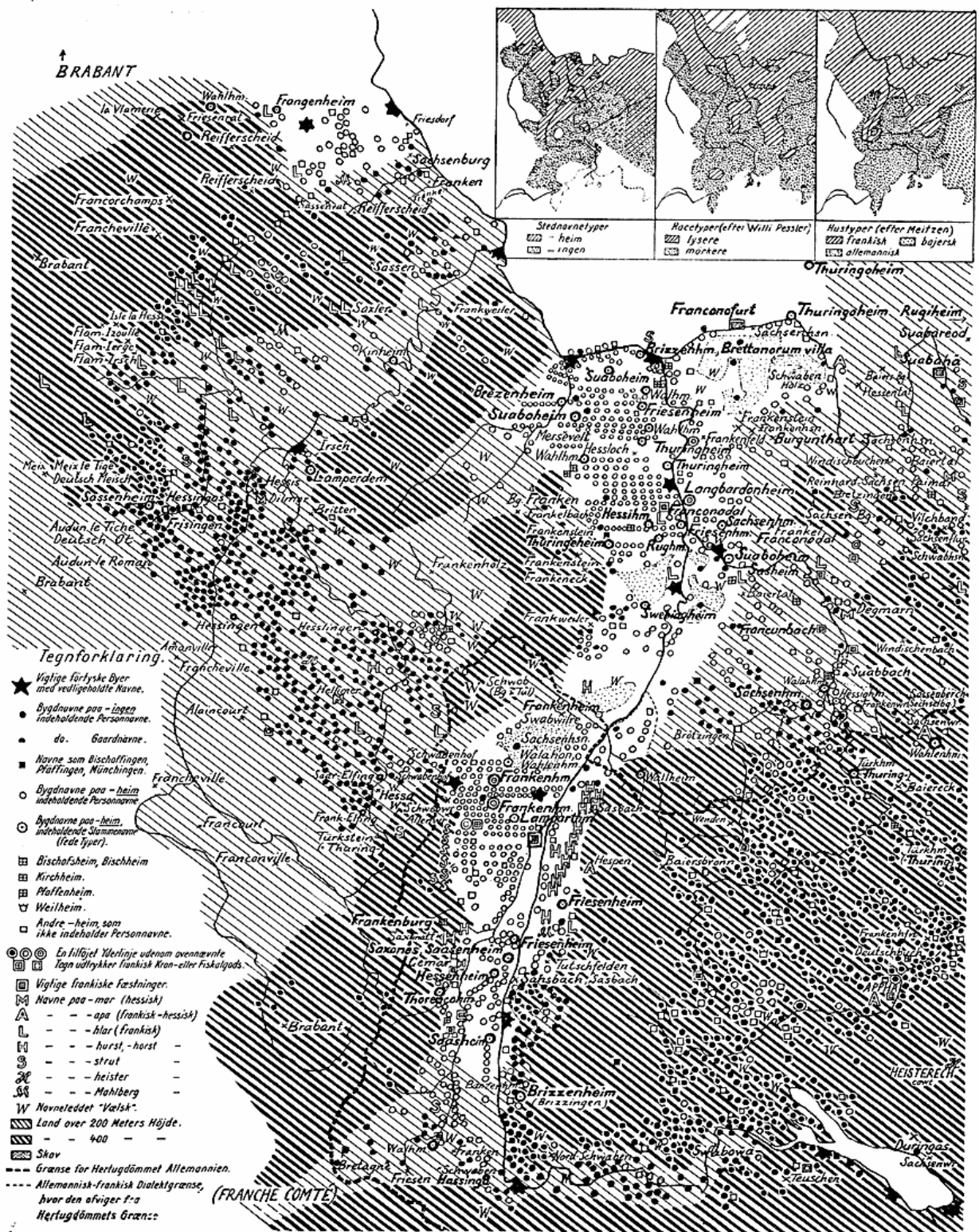
h. Schwarzwalds vestlige Skrænt. Lige omkring Hertugdømmet Allemanniens Grænser ligger tre Ing-Bygder tæt samlede ved Rhinen ligesom Portvogtere: Illingen, Söllingen og Helmlingen; længere nordpaa vover Ing-Bygderne sig kun rent spredt ned til Rhinbredden. Der følger saa igen

et Stykke, hvor Rhindalen og Schwarzwaldskrænten er dominerede af Heim-Bygder. Men ved Lahrmøder vi Dinglingen, som findes hos Stieler 1869, Blad 30—31, og derpaa følger mod Syd en fortsat Række Ing-Bygder, der klynger sig til Bjærghkrænten, medens den aabne Rhindal indtil videre fremdeles dækkes af Heim-Bygder. Hvor den fritliggende Bjærghknode Kaiserstuhl skyder sine Udløbere helt ud til Rhinen, følger Ing-Bygderne med. I tætte Klynger dækker de det østenfor liggende Dalstrøg, og fra nu af er de i Rhindalen flere end Heim-Bygderne. Ved Bellingen naar Schwarzwald lige ud til Rhinen, og fra nu af hører Heim-Bygderne helt op. Ved Hüningen træder Ing-Bygderne over paa den elssassiske Side af Rhinen, hvor de som ovenfor nævnt strækker sig i et tæt Lag gennem det sydlige Grænsenstrøg. Ligesaa afgjort hersker de i de tilstødende Dele af Svejts. Det er ejendommeligt at se, hvordan de keltiske Navne følges med Ing-Bygderne. Lige under Kaiserstuhl ligger den vigtige Fæstning Brisiacus, nu Breisach, Hovedstaden i Landskabet Breisgau, hvorefter en allemannisk Stamme allerede i Romertiden bar Navnet Brisigavi. I Dalen østenfor Kaiserstuhl ligger Tarodunum, nu Zarten. Længere sydpaa faar Rhinen Tilløbet Neumagen, der har Navn efter en nu forsvunden keltisk Bygd Noviomagus, »Nyslette«. Her findes ogsaa et Walahbach, nu Wallbach, »Vælskbæk«. Schwarzwald-Egnens Præg af ætnisk Tillugssted turde hermed være tilstrækkelig godtgjort.

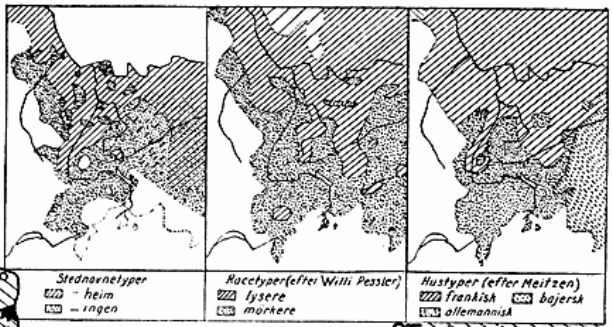
Vi naar da foreløbig til følgende Resultat: det rent umiddelbare Indtryk af Stednavnenes Fordeling er, at Ing-Bygderne kendemærker den tilbageviggende allemanniske Bosættelse, ligesom Heim-Bygderne kendemærker den fremtrængende frankiske.

Jeg vender mig dernæst til en Undersøgelse af de Landskabs- og Stednavne, der ledsager Ing-Bygderne, henh. Heim-Bygderne. Saadanne Led-sagere er langt usvigeligere Vidnesbyrd om den oprindelige Nationalitet, end den middelalderlige Stammeinddeling og den nuværende Dialektinddeling kan siges at være.

Brugen af ejendommelige *Landskabsnavne* er et vigtigt ætnisk Skelnemiddel. Man tænke paa

↑ BRABANT

Tegnforklaring

- ★ Vigtige forlyste Byer med vedligeholdte Navne.
- Bygdnavne paa -ingen indeholdende Personnavne.
- do. Gaardnavne.
- Navne som Biskoffingen, Pfaffingen, Munchingen.
- Bygdnavne paa -heim indeholdende Personnavne.
- ⊙ Bygdnavne paa -heim indeholdende Stammenavne (fede typer).
- ⊞ Biskofsheim, Bischheim
- ⊞ Kirchheim.
- ⊞ Pfaffenheim.
- ⊞ Weilheim.
- Andre -heim, som ikke indeholder Personnavne.
- ⊙⊙ En tilføjel Yderligere udenom ovennævnte tegn udtrykker franskisk Kron- eller Fiskulypods.
- ⊞ Vigtige frankiske Fæstninger.
- ⊞ Navne paa -mor (hessisk)
- A - - - - - hlar (frankisk)
- L - - - - - horst, -horst
- H - - - - - strut
- S - - - - - heister
- M - - - - - Mahlberg
- W Navneleddet "Velsk".
- ▨ Land over 200 Meters Højde.
- ▨ - - - - - 400 - - - - -
- ▨ Skov
- Grænse for Hertugdømmet Allemannien.
- Allemannisk-frankisk Dialektgrænse, hvor den afviger 1:0
- Hertugdømmets Grænse

(FRANCHE COMTE)

saadanne Typer som nordisk Herred, dansk-norsk Syssel, norsk Fylke, engelsk-jysk-gotisk Folk (Norfolk, Suffolk, Vendlefolk, Vifolk), saxisk Shire, frisisk Del, langbardisk-hessisk Aib og Feld, frankisk Bant.

Allemannerne har tre for dem mere eller mindre ejendommelige Typer, nemlig: huntari, bara og tal.

Typen huntari, d. v. s. »Hundrede«, er ikke allemannisk Særeje, jfr. svensk Nådninghundra, saxisk Chilterns Hundred, frisisk Cæmmingahundari, gotisk Embedstitel hundafals; men da Landskabsnavne af denne Type savnes fuldstændig hos Franker, Hesser, Thyninger og Bajrere, bliver den alligevel i Sydtykland et tydeligt Vidnesbyrd om allemannisk Oprindelse. Exemplerne er: Glehundra, Hattenhuntari, Munigiseshuntari, Muntaricheshuntari, Goldineshuntari, Suercenhuntari.

Typen bara hænger sagtens sammen med det allemanniske Retssprog »Barones«, et Navn for de Frigivnes Klasse = bajersk Barschalke. Exempler: die Grafschaft Bar; Perahtoltespara, Albuinespara, Folcholtespara.

Typen tal, d. v. s. »Dal«, kan findes i Stednavne hos alle mulige gottonske Folk; men dens Brug i den officielle Landskabsinddeling synes paa tysk Grund at være indskrænket til Allemannerne. Exempler: Ramestal, Pleonungestal, Swiggerstal, Eltrahuntal.

Undersøger vi nu de nævnte tre Typers Udbredelsesfelt, vil vi se, at det næsten nøjagtig dækker sig med det nuværende Württemberg; kun Eltrahuntal hører til det nuværende Baden; se Spruner-Menke. Og netop Württemberg er et af de mest udprægede Omraader for Ing-Bosættelsen.

Derimod savnes de allemanniske Landskabstyper i Elsass og i den badenske Rhindal. Og dette sammenhængende Dalstrøg er, som vi ovenfor saa, Sædet for en tæt Heim-Bosættelse.

Iagttageren vil næppe kunne undgaa at modtage det Indtryk, at det i Rhindalen er Heim-Bosættelsen, der er Skyld i de allemanniske Landskabstypers Udebliven. Dog maa det for Fuldstændigheds Skyld tilføjes, at de savnes ogsaa i Svejts, hvor det allemanniske Elements Tilstedevær er uomtvistelig; tvingende kan Iagttagelsen altsaa ikke siges at være.

Hesserne har til forskellige koloniserede Egne ved Main, Rhinen og Donau medbragt de for dem ejendommelige Typer for Landskabsnavne. Jfr.

Wingarteiba mellem Main og Neckar; Ascfeld, Werinfeld, Gozfeld, Folkfeld, ved midterste Main, Meinfeld og Wormazfeld ved Rhinen, Sualafeld ved Donaus Tilløb Altmühl, Lechfeld ved Donaus Tilløb Lech; vi kan maaske ogsaa medregne Bynavnet Mersevelt i Rhein Hessen, nu Mörsfeld, som Minde om Hesserne Naboer Marserne. I alle de her nævnte Landskaber er Heim-Bygder mere eller mindre hyppige.

Frankerne har mærkeligt nok næsten fuldstændig undladt at øve nogen positiv Indflydelse paa Landskabsnavnene i de af dem erobrede allemanniske Egne; sædvanlig nøjes de med at gennemføre det fællestyske »Gau« og at afskære Udviklingen af særlig allemanniske Typer. Jeg har paa allemannisk Grund kun kunnet paavise to tydelige frankiske Landskabsnavne: Appha ved øvre Donau og Heisterechgowe syd derfor; appha er et typisk frankisk Navn for »Vandløb«, og heister er det frankisk-nedertyske Ord for »Bøg«. Disse to Pionerer for frankisk Bosættelse slutter sig til de ovennævnte hessiske Typer Sualafeld og Lechfeld.

Bygdnavne og Naturnavne, der er særlige ejendommelige for Allemannerne, har jeg hidtil ikke kunnet opdage i de her omhandlede Egne; men des flere Vidnesbyrd findes der om de indtrængende Hesser og Franker.

mar er det mest typiske hessiske Element. Vi finder følgende Exempler: Paimar syd for Main; Dilmar ved Neckar ikke langt fra Hessenheim; Gemar i Elsass tæt ved Hessenheim; Dilmar syd for Trier nær ved Hassis og Hessingas; Hellimer i Ø. Lothringen ret nær ved Hessa. Det stadige Følgeskab med Elementet Hess kan næppe være tilfældigt.

apa er som nævnt typisk for Frankerne, omend dette Element ogsaa synes at bruges af Hesserne. Vi har allerede omtalt Landskabet Appha ved øvre Donau. Yderligere Exempler er: Ascapha ved Main, nu Aschaffenburg; Neckarbifloden Rems' Tilløb Wisilaffa, nu Wieslauf, paa Grænsen af Hertugdømmet Allemannien; Bygden Hespern paa Schwarzwaldskrænten nord for Lahr, jfr. flere nordtyske Hesper af Hes-apa (Förstemann).

hlar er et andet typisk frankisk Element, maaske ogsaa brugt af Hesserne; jævnfør Listen hos Förstemann.

Ved Main: 2 Lohr, Hesinlar, Hohunlar; ved

nedre Neckar Lar, Larbach; ved Rothenburg Lara; vest for Rhinen nær Speier Larbach og Buhslar, nu Bossweiler. I Rhinprovinsen findes talrige Navne paa -ler; de trænger noget ind paa Ing-Bosættelsens Omraade i Luxemburg, men ophører derpaa fuldstændig og kommer først igen i Ø. Lothringen sammen med den Kile af Heim-Bygder, som her skyder sig ind igennem Ing-Bosættelsen (2 Lahr). Det sydligste Lahr er en ret stor Købstad (11.000 Indb. 1895) paa Schwarzwaldskrænten, hørende til Rhindalens Heim-Bosættelse.

hurst el. horst, dvs. »vild Kratskov«, er fælles for Franker og Saxer; Jellinghaus i 2den Udgave af Förstemanns »Altdentsches Namenbuch« gør udtrykkelig opmærksom paa, at der udenfor Nordtyskland kun findes nogle faa oldtyske Exempler; kun to hører til Allemannien (dvs. Baden). Jeg har fundet følgende: Horst i Ø. Lothringen nær Hellimer, Lahr og den førnævnte Heim-Kile; Buozingehurst ved Elsass' Nordgrænse, med ukendt Plads nær Weissenburg, ialfald indenfor Heim-Bosættelsen; Gamaneshurst og Onzenhurst sammen med 12 andre -hurst i en lang Kæde langs Schwarzwalds Skrænt fra Allemanniens Grænse til Lahr, bræmmende den badiske Heim-bosættelse; Hurst og Bjærget Dawhurst paa Vogesernes Østkrænt nær Schletstadt, bræmmende den elsassiske Heim-Bosættelse.

strut, omtrent af samme Mening som hurst, er fælles for Franker og Westfalere. Det findes enkeltvis i Luxemburg, et Par Gange syd for Main, et Par Gange i det østlige Lothringen, og endelig i en Kæde paa 7 Afhjemlinger langs Vogesernes Østkrænt i Elsass, bræmmende Heim-Bosættelsen; en enkelt Gang i Syd-Elsass, ligeledes knyttet til Heim-Bosættelsen.

heister, »Bøg«, frankisk-westfalsk, findes foruden i det ovennævnte Landskabsnavn Heisterech-gowe s. f. Donau ogsaa i Lothringen, ret nær ved den derværende Heim-Kile.

mahlberg, det typisk frankiske Navn for »Thingbjærg«, kendt fra den »malbergiske Glosse« til den saliske Lov, optræder flere Steder, overalt i Følge med Heim-Bosættelsen. Saaledes to Gange i Rhinprovinsen; endvidere særligt ejendommeligt i Baden sammen med Lahr, -apa (Hespen) og -hurst.

Fordelingen af de ovennævnte Typer synes at give en særdeles tydelig Afgrænsning.

De savnes helt eller næsten helt i en Række

Omraader med fremherskende Ing-Bosættelse:

1. Størstedelen af Württemberg, d. v. s. Omraadet for de typisk allemanniske Landskabsnavne; 2. Sydvest-Baden; 3. Svejts; 4. Størstedelen af tysk-Lothringen. Omraaderne 1, 2, 3 hører til Hertugdømmet Allemannien.

Deroverfor staar følgende Omraader med Heim-Bosættelse og med de ledsagende hessiske eller frankiske Typer: 1. Landet paa Mosels vestre Bred, til ind i Luxemburg; Wingarteiba og omliggende Strøg mellem Main og Neckar (Paimar, Degmarn, Ascapha, 2 Lohr, Lar, Larbach, Lara, 3 Strut); 3. Ø. Lothringen (Hellimer, 2 Lahr, Horst, 2 Strut); 4. Elsass og M. Baden (Gemar i Elsass, Hes(a)pen og Lahr i Baden -hurst ved Elsass' Nordgrænse, 2 paa Vestgrænsen, 14 i Baden, 7 Strut paa Elsass' Vestgrænse, 1 mod Syd, Mahlberg i Baden).

Det er særligt vigtigt at fastslaa, at Heim-Omraadet i Ø. Lothringen, Elsass og M. Baden fremviser alle typiske Tegn paa hessisk eller frankisk Bosættelse.

Yderligere Paavisning skulde egentlig synes overflødig. Imidlertid lader der sig finde endnu en hel Række Kendemærker, der støtter ovenstaaende Iagttagelser.

Bethge har i »Wörter und Sachen« 1914, S. 69 ff., henledet Opmærksomheden paa, at der indenfor Heim-Bosættelsen i Rhindalen og deromkring forekommer paafaldende mange Navnedannelser med ætniske Forled.

»Ganske vist maa adskillige Stednavne med tilsyneladende Stammenavne i første Led føres tilbage til Navne paa enkelte Personer, — en Franko, Sahso, Thuring, Friso, Hasso, Swabo. Men det vil ikke gaa op for Forf., at f. Ex. i Pfalz Stederne Sachsenheim, Frankenheim, Schwabenheim, Hessenheim, Frisenheim, Thüringheim (= Dürckheim) og selv Langbardenheim, der utvivlsomt gaar tilbage til frankiske Nybyggere fra 6. og 7. Aarh., skal skyldes deres Navn et »Mode«lune, et »Indfald«. ¹⁾ Thi ved disse Bygder, der jo dog ligger temmelig langt fra hverandre og ikke alle er opstaaede omtrent samtidig, er det umuligt at tænke sig en Fællesoptræden af Nybyggerne ved Navnevalget. Endvidere vil Tanken om et »Indfald« eller en »Mode« ikke rigtig passe til det 6. og 7.

¹⁾ Saaledes Edw. Schröder. »Über Ortsnamen« (Zeitschr. des Harzvereins 1908, S. 83, 84 ff.).

Aarhundrede; ved folkelig Bosættelse kan man paa denne tidlige Tid kun tale om uvilkaarlig Stednavne-Analogi, der hovedsagelig ytrer sig i Valget af Slutleddene. Personnavne kan det heller ikke overalt være; thi Genitiv-Flertal Frankono, Swäbo o. s. v. forbyder det (Frankonoheim, Frankonofurt, Frankonodal, Swaboheim, Thuringoheim o. s. v.). Mærkværdigvis optræder der ingen Bajrer, Burgunder, Allemanner. Friserbygderne er delvis Bosættelser af sammenboende frisiske Købmænd, f. Ex. ved Worms, altsaa Massebosættelser. Men møder vi ikke f. Ex. ved nedre Main tæt Side om Side Frankonofurt. Sachsenhusen, Thuringheim (Dörnigheim)? Optræder ikke vest for Wertach ved Mindelheim ved Siden af hinanden: Frankenried, Sachsenried (1059, Förstemann 1227), Friesenried? Umulig hittede man ogsaa her paa det samme »Indfald«. Det hyppige Følgeskab af Stednavne med »Franken-« og »Sachsen-« lader sig hverken forene med Teorien om Personnavne eller Teorien om et Modelune.*

Saavidt Bethge, der iøvrigt advarende fremsetter en Indskrænkning af sin egen Iagttagelse S. 85, Note: »De saakaldte »saxiske Bygder« i Elsass er ikke Saxerbygder (Sachsenheim ved Hagenau hedder ganske vist 739 in Saxinheim, men 732 Saxinesheime; Rübel 1908 altsaa urigtig); ligesaa Saasheim = in duabas villas qui dicitur Saxones, Rappoltsweiler Urkundenbuch I, 1, kan umulig henføres til »Saxerne«.

Allerede inden jeg læste Bethges Afhandling, var det omtalte Forhold faldet mig i Øjnene, og jeg maa oven i Købet udstrække Iagttagelsen langt videre end han selv gør. Med det samme maa jeg tilstaa, at jeg ikke indser, hvorfor de omtalte Bygder i Elsass alle maa frakendes Saxerne. Bethge antager selv en Saxerkoloni i det nordbadiske Sachsenheim, der nutildags hedder Sachsen; hvorfor kan han da »umulig« tilskrive Saxerne et Saxones, der nutildags hedder Saasheim? Jævnfør det elsassiske Walahon, »Vælske«, der nutildags hedder Wahlenheim. Da jeg her ikke forstaar Bethges Tankegang, maa jeg lade den uønsket, indtil nærmere Forklaring gives.

I det følgende skal vi gennemgaa enkelte Omraader, hvor de ætniske Tilføjelser særlig hober sig.

1. Hessen, Pfalz, Nordbaden.

Franconofurt, nu Frankfurt; Franconodal vest og øst for Rhinen, se Förstemann II, 931; Fran-

kenfeld ved Gernsheim. Ovenfor er nævnt en sammenhængende Række hidhørende Navne paa Bjergskrænten vest for Rheinhessen og Pfalz: Franken Berg, Frankelbach, 2 Frankenstein, Frankeneck, Frankweiler; en tilsvarende findes østenfor Rhinen: Frankenstein med Frankenhausen, Frankel (fortsat med det ovennævnte Franconodal).

Hessihaim ved Worms, se Förstemann II, 1283; Hessloch smst. Jævnfør det ovennævnte Mersevelt ved Nahe, der maaske minder om Hessernes Na-boer Marserne.

Thuring(o)heim, nu sædvanlig Dürkheim eller Türkheim; 2 ved nedre Main, 3 ved Rhinen nær Worms; se Förstemann III, 1065.

Sachsenheim, nu Gr. & Kl. Sachsen nord for Neckar; se Förstemann III, 656; Sasheim ibd.; Sachsen Berg længere mod Øst; Sachsenhausen ved Frankfurt.

Friesenheim s. f. Mainz og ved Neckars Munding, se Förstemann II, 949.

Langbardonheim ø. f. Worms, se Förstemann III, 35.

Rugheim mellem Worms og Speier; jfr. Rugheim n. ø. f. Würzburg, se Förstemann III, 635.

Brizzenheim ved Mainz, 3 Gange skrevet Bretanorum villa etc, se Förstemann II, 577; ¹⁾ Brezenheim ved Bingen.

De tilbagetrængte Indbyggere repræsenteres af følgende Navne.

Suaboheim ved Bingen, nu Pfaffen-Schwabenheim; Schwabenheim v. f. Mainz; Suaboheim ved Heidelberg; se Förstemann III, 953; Schwaben Holz s. ø. f. Frankfurt.

Burgunthart, nu Birkert, ø. f. Worms, se Förstemann, II, 639.

Wahlheim, 3 Gange mellem Nahe og Rhinen; Welchröder, Welchweiler, Walh-alben v. f. Donnersberg-Hard, 2 Wallstadt (det ene afhjemlet Walahastat), 2 Walldorf, Wallerstetten v. f. Rhinen.

De fleste af de ovennævnte ætniske Stednavne findes hos Spruner-Menke, Blad 34, »Deutschlands Gaue«, hvad der viser, at de er vel afhjemlede i ældre Tid, altsaa indtager en fremragende Plads indenfor vedkommende Egns Bosættelse.

¹⁾ Først under Trykningen ser jeg hos Rübel, »die Franken« 463, at B, ved Mainz paaviselig er en Koloni af Bretoner fra 751-52, 2: fra Tiden for Peppins Kampe med Bretagne, Rübel siger: »Deportationssystemet var altsaa allerede under Peppin helt udviklet.« Iagttagelsen er vigtig som kronologisk Holdpunkt.

2. Elsass, Ø.-Lothringen, M. & S. Baden.

Frankenheim, 3 Gange i N. Elsass; Frankenburg i M. Elsass, Francon i S. Elsass (og ved Basel); Frank-Elfing i Ø. Lothringen (modsat Saar-Elfing); Förstemann III, 930.

Hessenheim i M. Elsass, Hassinga i S. Elsass, Hessa i Ø. Lothringen; Förstemann II, 1283.

Thorencenheim, nu Türkheim, i M. Elsass, Türkstein i Ø. Lothringen.

Saxones = Saasheim i S. Elsass, se Förstemann III, 655; Sachsenhausen i N. Elsass, Sahsbach, nu Sasbach i S. Baden, Sasbach i M. Baden.

Friesenheim i M. Elsass og M. Baden, se Förstemann II, 949; Friesen i S. Elsass.

Lancpartheim i N. Elsas, se Förstemann III, 19.

Brizzenheim, nu Britzingen i S. Baden, Förstemann II, 577; Bretagne s. f. Grænsen af Elsass.

De tilbagetrængte Indbyggere repræsenteres af følgende Navne.

Swabwilre, nu Schwabweiler i N. Elsass; Schwob, Bjærg & Dal smst.; 2 Schwabenhof og Schwebweiler paa Grænsen mellem Lothringen og Elsass, Schwoben i S. Elsass.

Walahan, nu Wahlenheim i N. Elsass, Walheim i S. Elsass, Walheim i M. Baden; endvidere talrige andre Sammensætninger med Wal.

3. Moseldalen med nærmeste Omgivelser.

Franken, Bæk & Bygd; Frankweiler; flere Reiferscheid (Ripuariernes Grænse), Kinheim¹⁾, alle omkring nedre Mosel; Hassis, Hessingas, Hessingen, Sassenheim, Frisingen, Lamperdem, Britten ved mellemste Mosel; talrige Wahl-, Wall-, Welsch deromkring.

4. Mellemste Neckardal.

Francunbach, se Förstemann II, 930; Frankweiler; Hessigheim (?); 2 Türkheim; Gr. & Kl. Sachsenheim; Sassenberch, nu Sechselberch, se Förstemann III, 655; Brötzingen, Bretzingen. Deroverfor Suabbach, se Förstemann III, 953; Walahan, Wahlenheim.

Mærkeligt er det, at det lothringske Ing-Felt synes at savne ethvert Kendemærke, der kunde røbe dets oprindelige Nationalitet; thi et enkelt indstrøet Hessingen kan næppe regnes for afgørende. Paa den fransk-lothringske Side af Sprog-

¹⁾ Jfr. Kinheim, Hjemstavn for den oldtyske Stamme Canninefates.

grænsen løber en fortsat Kæde Navne med Elementet Frank. Skulde heri ligge en udtalt Mod-sætning til den ikke-frankiske Nationalitet hos Indbyggerne af Ing-Feltet? Dette Spørgsmaal kan jeg foreløbig kun henstille til nærmere Undersøgelse.

Som Helhed maa det siges, at de ætniske Navneleds Samfølge ikke kan tænkes at være tilfældigt, Udtryk for en slet og ret »Navnemode« eller lignende; heri har Bethge afgjort Ret. Den systematiske Regelmæssighed, hvormed de samme Navneled gentager sig forskellige Steder, tyder afgjort paa en regelret Kolonisation. Særlig paafaldende er de ætniske Navneleds dominerende Stilling ved Worms (se Spruner-Menke) og i Dele af Elsass.

Spørgsmaalet bliver blot, til hvad Tidspunkt man skal henlægge denne Kolonisation?

Paa Forhaand vil man næppe være tilbøjelig til at tænke sig saa udstrakte Kolonisations-Foretagender allerede i Merovingertiden; de vilde synes at passe bedre til Karl den Stores Tid. Athan tvangsbosatte Saxer i Massevis, er velkendt. Bosættelse af Bretoner synes at passe bedre til Karolingertiden end til Merovingertiden. Ogsaa Tvangsbosættelse af de overvundne Langbarder kunde let tænkes at have fundet Sted i Karolingertiden, jfr. Bethge, Fodnote S. 69: »Vi kender til Bortførelse af langbardske Gisler i 774 eller senere efter deres Lands Indlemmelse i Frankerriget; de forbliver 808 »in Francia«. Se Dipl. Karol. I, 208 a. 808; Simson, Karl der Grosse II, 384, No. 1. Det er imidlertid ikke udelukket, at allerede Pipin 754 eller 756 brugte det samme Middel: Deportering og Bosættelse paa Kongsgodset, — og »Langbardheim« er faktisk Kongsgods! se Eggers, »Der königliche Grundbesitz im 10. und 11. Jahrhundert, 1909, S. 43, Linje 38.« Med Hensyn til Elementet -heim, der særlig hyppig optræder sammen med ætniske Navneled i Rhinegnene, kan der henvises til Riezler (Abh. d. kgl. bayr. Ak. d. Wissensch., phil. hist. Kl., 1909, S. 45), der overvejende henfører de bayerske -heim til det 8de Aarhundrede, ikke til den første Bosættelse; dette fremhæves ogsaa hos Bethge.

Paa den anden Side lader det sig ikke nægte, at -heim ligesom -ingen i Almindelighed hører til de ældste forekommende Stednavnetyper med Blomstring i Folkevandringstiden. Og et enkelt af de til Heim-Bygderne knyttede ætniske Navneled

synes ogsaa direkte at pege paa dette Tidsrum, nemlig Rug- i Rugheim og Rugheim; thi Folkestammen Rugerne tør regnes for helt forsvunden siden det 6te Aarhundrede. Netop Tiden lige efter Frankernes Sejr over Allemannerne 496 vilde passe godt til en rugisk Bosættelse, eftersom Odovaker i 488 havde indtaget og affolket det østrigske Rugiland, hvorved en Mængde af dets Indbyggere maa være bleven hjemløse. Tilsvarende vil Thyringerne bedst kunne tænkes bosatte lige efter deres Riges Ødelæggelse i 531.

Tidspunktets nøjere Fastsættelse kan imidlertid ikke regnes for afgørende. Hovedsagen for os er den Kendsgærning, at Rhindalens talrige Stednavne med ætniske Forled afgjort peger hen imod en Kolonisation i stor Stil, ligegyldigt paa hvad Tidspunkt den er foretagen.

Som ovenfor nævnt hersker der almindelig Enighed om, at Frankerne efter deres Sejr i 496 har udjaget Allemannerne fra Rhinhessen, Pfalz og Nordbaden, og det falder da helt af sig selv at opfatte de ætniske Navneled i vedkommende Egne som Udtryk for denne Folkeomvæltning eller for dens Eftervirkninger.

Men gaar vi først med til en saadan Slutning, vil det være umuligt at opfatte de tilsvarende Navneled i Elsass og Sydbaden paa helt anden Vis. Det saa meget mindre, som vi ovenfor har set, at den elsassisk-sydbadiske Heim-Bosættelse paa alle Sider bræmmes af udpræget frankiske eller hessiske Stednavneled og savner ethvert Spor af tilsvarende allemanniske Elementer.

De ætniske Navneled er da et nyt, tungtvejende Led i Kæden af de Vidnesbyrd, der viser at Heim-Bosættelsen skyldes de fremtrængende Franker, medens Ing-Bosættelsen skyldes de tilbageviggende Allemanner.

Bethges Iagttagelse om de ætniske Forled bliver forresten fremsat nærmest i Forbigaaende; hans egentlige Hovedopmærksomhed er rettet mod andre Punkter, som vi nu kortelig skal omtale.

Han har særlig lagt Mærke til, at talrige Heim-Bygder har stereotypet tilbagevendende Forled saasom Ost-, West-, Nord-, Sund- (dvs. Syd-), Kirch-, Mühl-, Berg-, Tal- etc., der tyder paa planmæssig samtidig Grundlæggelse ud fra fælles Midtpunkter. En saadan planmæssig Kolonisationsvirksomhed over store Dele af Tyskland kan kun

være udført af ét Folk, hævder han, nemlig Frankerne.

Fordelingen af vedkommende Typer og deres Tilknytning til frankiske Magtcentre bliver nøjere undersøgt af Bethge i en hel Række Tilfælde. Her skal Indholdet af hans Enkeltundersøgelser ikke gengives, da de ifølge Sagens Natur fremkalder mange Tvivlsspørgsmaal, som vilde føre os for vidt; Læseren henvises til Bethges Afhandling.

Saa meget er imidlertid sikkert, at ved Iagttagelsen af de ovennævnte stereotype Forled bliver endnu en stor Gruppe Heim-Bygder paa allemannisk Grund udpeget som værende af frankisk Oprindelse.

I Sammenhæng med Iagttagelsen af de stereotype Forled staar som nævnt Iagttagelsen af de frankiske Magtcentres Fordeling. Nærmest byggende paa Rübels Værk »Die Franken« (1904), gennemgaar Bethge en hel Række Vidnesbyrd om Frankernes Magtsikring paa tysk Grund: Kron-gods, Fiskalgods, kongelige »villae«, Kirker viede til den gallisk-frankiske Nationalhelgen St. Martin, o. s. v.

Hele Rækken af disse Iagttagelser skal her ikke gennemgaas. Thi afgørende Værdi for vor Undersøgelse faar den først, naar vi er istand til at tilvejebringe Kontrolstof fra det øvrige Tyskland, saaledes at der fremskaffes en virkelig ensartet sammenlignende Statistik; og et saadant Arbejde vilde blive altfor uoverkommeligt, ialfald under de nuværende Verdensforhold.

Jeg har derfor nøjedes med, at jeg paa mit Kort efter Bethges Fremstilling har indført grafiske Tegn for en Række vigtige frankiske Magtcentre i de Egne, der er Genstand for vor Undersøgelse; Læseren vil deraf hurtig skønne, at det allemanniske Omraade, og da særlig Elsass, faar sin rigelige Lod.

Nogle enkelte Exempler fortjener særlig at fremhæves.

Marolegia i N. Elsass, nu Marlenheim, fransk Marley, kgl. »domus«, allerede nævnt som saadan 567 (Gregor af Tours), altsaa længe før Karolingertiden.

Hoh & Kl. Frankenheim i N. Elsass, kgl. »villae«.

Franconodal ved Worms, fiskal med Frankergrave.

Frankenfeld ved den fiskale Bygd Gernsheim (Martinskirke).

Francunbach ved Heilbronn, kgl. »villa« 766.
 Franconofurt (Frankfurt), Krongods.
 Frankenborn ved Krongodset Nordhausen i
 Thüringen.
 Langobardenheim ved Worms, Krongods.
 Af Listen vil det ses:

1) at den elsassiske Heim-Bosættelse i Tilfældet Marlenheim viser at gaa tilbage til frankisk Krongods fra Tiden senest ca. 50 Aar efter Chlodevigs Sejr over Allemanerne;

2) at Bygdnavne med Elementet Frank i et paafaldende stort Procenttal viser sig at være gamle frankiske Magtcentre.

Det samlede Resultat maa kaldes en ny Styrkelse af Forbindelsen mellem Heim-Bosættelsen og det frankiske Element.

For Fuldstændigheds Skyld burde det undersøges, hvilke Personnavne der indgaar som Forled i Ing-Navne og i Heim-Navne. Ogsaa her vil Modsætningen mellem det allemanniske og det frankiske Element sikkert træde frem for Dagens Lys, men en saadan vidtspændende Undersøgelse af tyske Stammers Personnavneskik har jeg ikke kunnet indlade mig paa.

Ogsaa Racelæren vil kunne yde sit Bidrag til vort Spørgsmaals Løsning. Hos Willy Pessler i »Wörter und Sachen« 1911, S. 64, findes en Skitse af Tysklands Racefordeling; af den har jeg til Sammenligning gengivet et Brudstykke paa mit Kort jævnsides med en Oversigt over Fordelingen af -ing og -heim. Jfr. ogsaa Racekortet i Meyers Konv. Lex. 6. Udg. N. S. 748—49.

Skitsens Rigtighed kan jeg ikke kontrollere, men vi tør vel gaa ud fra, at dens eventuelle Samstem med Foreteelser indenfor Stednavnegivningen ikke kan være helt tilfældigt.

Dens Rigtighed forudsat, er det klart, at Allemaner og andre Sydtyskere som Helhed har en mørkere Type end Frankerne.

Sætter vi nu Allemaner lig med Ing-Bosættelse, og Franker lig med Heim-Bosættelse, vil vi snart se, at helt stemmer Navnefordelingen ikke med Racepræget. Fremfor alt savner vi det frankiske Racepræg i det elsassiske og sydbadske Heim-Felt.

Men det er næsten en Selvfølge, at vi ikke har Lov til at »presse« Parallelen paa Prokrustes Vis. Et Blik paa Kortet vil hurtig overtyde os om, at afvigende Fordelingslinjer helt naturlig fremkaldes af de stedlige Særvilkaar.

Det er ovenfor nævnt, at den nedre Moseldal paaviselig talte Fransk til ind i det 10. Aarhundrede, og at Stednavnene fremdeles røber dette Forhold; navnlig lige ved Mosellodens Bredder er de vigtigste Stednavne den Dag idag keltiske eller romanske. Vi vilde altsaa forlods i Mosellandet vente tydelige Spor af den førtyske Race, og det maatte snarest tænkes at røbe sig i et Racepræg, der var endnu mørkere end Allemannernes. Ikke desmindre viser Kortskitsen i disse Egne rent frankisk Type. Hvorledes forklares nu dette tilsyneladende paafaldende Forhold? Ganske simpelt saaledes: Mosellandet var ved Oldtidens Slutning kun opdyrket i visse spredte og snævre Dalstrøg, og da senere Frankerne tog alt det dyrkbare Land i Brug, kom de gallo-romanske Urindbyggere derved til at sidde som som smaa, adskilte Øer i et tysk Folkehav. De var med andre Ord »enfants perdus«, dømte til at drukne i deres Omgivelser, og denne Assimilering har da ikke blot omfattet Sproget, men ogsaa strakt sig til Racepræget.

Med saadant et Forudmønster for Øje kan vi ikke længer overraskes, naar vi ser, at det elsassiske og sydbadske Heim-Felts Indbyggere har samme Racepræg som de omgivende Allemaner mod Øst, Syd og Vest. Ogsaa her iagttaget vi »enfants perdus«, ikke blot sprogligt, men tillige fysiologisk.

Ser vi nu bort fra saadanne naturlig motive-rede Undtagelsesforhold, vil vi snart se, at Stednavne og Racepræg i det hele svarer forbausende nøje til hinanden. De spredte Ing-bygder i Pfalz og mellem Neckar og Main har deres fysiologiske Afspejling i Udløbere af den mørkere Racetype. Heim-Bygdernes Fremtrængen over Donau i Württembergs østlige Grænsenstrøg følges med en tilsvarende Fremtrængen af den lysere Racetype. Men allermest paafaldende er det, at det tætte Ing-Felt i Luxemburg og Lothringen følges med en tilsvarende Fremspringen af den mørkere Racetype mod Nordvest. Her har den frankiske Nybyggervirksomhed i den senere Middelalder ikke kunnet gøre sig gældende som i det nedre Moselland, og dette af den simple Grund, at Ing-Bygdernes Grundlæggere forud havde optaget saa at sige alt dyrkbart Land.

Alt ialt maa Racekortet siges paa den mest iøjnefaldende Maade at stadfæste den Opfattelse, at Ing-Botættelsen tilhører Allemannerne og at Heim-Bosættelsen tilhører Frankerne.

Som allersidste Vidnesbyrd i Rækken kommer Iagttagelsen af Hustyperne. En Skitse findes hos Willy Pessler i førnævnte Afhandling, grundet paa Meitzens Undersøgelser. Jeg har gengivet et Brudstykke deraf ved Siden af Raceskitsen. Kritik maa jeg give Afkald paa ligesom ved Racepræget.

Det vil af Skitsen ses, at Luxemburg og Størstedelen af Lothringen med Hensyn til Hustype slutter sig til frankisk Skik; de er altsaa i denne Henseende assimilerede, røber ikke nogen Særstilling, der svarer til Forekomsten af Stednavnetypen -ing.

Til Gengæld viser det sig imidlertid, at Elsass og Sydbaden med Hensyn til Hustype ikke har ladet sig assimilere; de har netop den Type, der svarer til deres Heim-Bosættelse, nemlig den frankiske. Østenfor Rhinen er Afgrænsningen i Hovedsagen som ved Racepræget: den allemanniske Type holder sig i den øvre Neckar-Egu, medens den frankiske i de østligere württembergske Egne trænger sydpaa over Donau. Altsammen svarende til Fordelingen af -ing og -heim.

Hustyperne udfylder altsaa Racetyperne paa den mest tilfredsstillende Maade. Og den frankiske Hustype i det elsassiske og sydbadiske Heim-Felt tør siges at afkræfte den af Ludvig Schmidt fremførte negative Iagttagelse, at man paa dette Omraade hidtil ikke har kunnet paavise Forekomsten af frankisk Gravtype.

Hermed er vi naaet til Undersøgelsens Slutning. Den spænder over saa mange og vidforskellige Felter, at det har været umuligt at uddybe Gennemforskningen af dem alle. Men det foreløbige Indtryk af disse forskellige Vidnesbyrd er mærkværdig ensartet og levner næppe Tvivl om det endelige Resultat. Vi skal her kortelig samle Enkeltresultaternes Hovedpunkter.

1. Ing-Feltet i Lothringen og Luxemburg synes at være en allemannisk Militærgrænse fra Tiden 470-496, rettet dels mod Burgunderne, dels mod Frankerne. Nordgrænsen ved Züllich-Gau

svarer nøjagtig til Kampen mellem Allemanner og Franker i disse Egne kort før 496.

2. Efter Chlodevigs Sejr over Allemannerne Aar 496 uddrev Frankerne de overvundne fra Rhinhessen, Pfalz, Nordbaden, Main-Egnene, Suafelfeld ved Donau, etc.; herom hersker almindelig Enighed. Politiske og strategiske Hensyn maatte imidlertid kræve, at Allemannerne udredes ogsaa fra den aabne Rhindal i Elsass og Sydbaden, eftersom deres svejtsiske Afdeling frivillig havde givet sig under Frankernes mægtigste Fjender Østgoterne. Netop hertil svarer Udbredelsen af Heim-Bosættelsen. Den allemanniske Kile i Lothringen-Luxemburg kunde derimod lades uantastet, fordi den sad som »enfant perdu« midt inde blandt frankiske Omraader. Og da Østgoterriket senere forfaldt og i 536 afstod sit allemanniske Omraade til Frankerne, kunde Elsass og Sydbaden uden Fare slaas sammen med Svejts og Württemberg til et frankisk Hertugdømme Allemannien. Af tvingende sproggeografiske Grunde maatte efterhaanden de allemanniske og frankiske »enfants perdus« optage deres Omgivelsers Dialektpræg: Lothringen-Luxemburg kom til at tale frankisk, og Elsass-Sydbaden kom til at tale Allemannisk.

3. En nøjere Undersøgelse af en hel Række enkelte Ing-Felter viser, at de regelmæssig er aflejlrede i tydelig vigende Stilling, enten i Skovegne eller opad Bjærgskrænter. De ledsages ofte af Elementet »Svaber«=Allemanner, og stadig af romanske Stednavne eller af Elementet »Vælsk«. Ing-Felterne og Vælsk-Felterne kan da under Et opfattes som »Rednings-Øer« for de førfrankiske Indbyggere.

4. Det württembergske Ing-Felt dækkes omtrent fuldstændig af de mere eller mindre typisk allemanniske Landskabsnavne paa -huntari, -bara og -tal, medens saadanne Navne savnes fuldstændig i det elsassisk-badiske Heim-Felt. Den hessisk-frankiske Kolonisation paa oprindelig allemannisk Grund ledsages af en Række typiske Navneled, saasom Landskabsnavne paa -eiba og feld(hessiske), Stednavne paa -mar(hessisk), apa, -hilar, -hurst, -strut, -heister, Mahlberg. Gennem saadanne Elementer røber især det elsassisk-sydbadiske Heim-Felt sig som iøjnefaldende frankisk.

5. Heim-Felterne fremviser en Række ætniske Navneled, fortrinsvis knyttede til Heim-Navne: Frank, Hess, Thuring, Sachs, Fries, Langbard, Rug, Breton (hvortil kommer Navne for de førfrankiske

Indbyggere saasom Swab og Walah). Særlig dominerende og fuldtallig fremtræder de i Rhinhesen-Pfalz-Nordbaden og i Elsass-Sydbaden. Her foreligger tydelig Virkninger af planmæssig Kolonisation under frankisk Ledelse, hvad enten den nu maa henlægges til Merovingertiden eller først til Karolingertiden.

6. Ogsaa andre Forled i Heim-Navne peger paa planmæssig Kolonisation, særlig de stereotype Øst-, Vest-, Nord-, Syd-. En saadan Planmæssighed kan kun tilskrives Frankerne.

7. Heim-Felterne samler sig hyppig eller gennemgaaende om paaaiselige frankiske Magtcentre. Saaledes særlig tydelig i Elsas: Marlemheim er kgl. »domus« 567, altsaa længe før Karolingertiden; alle tre elsassiske Frankenheim er frankisk Kron- eller Rigsgods.

8. Fordelingen af Racepræget svarer i det hele til Fordelingen af -ing og -heim; særlig paafaldende er den allemanniske Racetype i det lothringisk-luxemburgske Ing-Felt.

9. Fordelingen af Hustyper svarer i det hele til Fordelingen af -ing og -heim; særlig paafaldende er den frankiske Hustype i det elsassisk-sydbadske Heim-Felt.

Facit: der kan ikke længere være Tvivl om, at Sydvesttysklands Ing-Bygder hovedsagelig er grundede af Allemanner, og at dets Heim-Bygder hovedsagelig er grundede af Franker.

Efterskrift.

Efter ovenstaaendes Trykning er jeg bleven opmærksom paa en Afh. af Jos. Schnetz, »Das Lâr-Problem« (Program Gymnas. Lohr a. Main), anmeldt af Prof. Günther i Mitteilungen zur Gesch. d. Medizin u. d. Naturwiss. 1914. Schnetz støtter Arnolds Iagttagelse, at Elementet — lâr ikke er allemannisk. »Det stammer fra et Omraade, hvor frankiske, saxiske og frisiske Elementer mødtes, og er fra de ripuariske Franker ved Nederrhinen vandret opad Rhinen og Main.« — Dette er altsaa paa et Punkt en fuldkommen Stadfæstelse af mine Iagttagelser

Fra Urskov til Industri.

Udviklingen af et Sukkerdistrikt i Queensland, Australien.

Af

Fru Sabine Helms.

Man vidste næsten intet om Australien, da europæiske Kolonister i Begyndelsen af forrige Aarhundrede begyndte at finde deres Vej derud, saa disse maatte gaa forsøgsvis tilværks i deres Bestræbelser for permanent Behoelse; her gav Naturen intet frivilligt, ingen vildtvoksende Planter af nævneværdig Værdi som Fødemiddel; Fisk og Fugle var der og saa Pungdyr, og skønt den oprindelige Befolkning, Australnegrene, som stod paa samme Trin som vore Førfædre i Stenalderen, kunde opretholde Livet ved Hjælp af denne Flora og Fauna, maatte Europæerne arrangere sig anderledes, dersom Kolonisationen skulde blive mulig og varig.

Invandrerne stod ofte uforstaaende over for Forholdene i det ukendte Land; ofte saa de mægtige Træer vokse i daarlig, mager Jord, ganske uskikket til de hjemlige Planter de ønskede at dyr-

ke; Klimaet var mærkeligt, Aarstiderne det omvendte af Europas; der var usikkert Regnfald, og svidende hede Vinde blæste fra Nord. Det galdt om at lære, hvorledes Naturen bedst kunde bekæmpes, og hvorledes den bedst kunde udnyttes; ofte toges der fejl af Vejen, og Naturen blev igen overladt til sig selv, indtil et nyt Angreb lykkedes bedre.

At give et samlet Billede af en Verdensdels Reklamation, lige fra dens Jomfrutilværelse til en Moders Værdighed og en Moders Ansvar til at ernære en stor, kraftig Børneflokk, ligger over mine Kræfter; det faldt imidlertid i min Lod at være Vidne til en saadan Udvikling af et lille Distrikt i Queensland, the Isis, hvor alt var saa omtrent som Vorherre har skabt det, da jeg fæstede Bo der mens, da jeg forlod det, den lille Strimmel Skov nær min Have, som blev bevaret som en Kuriositet